

Robert Michels teori om byråkratisering av arbetarorganisationer

Innehåll

Gunnar Olofsson: Robert Michels och teorin om arbetarorganisationernas byråkratisering.....	1
Robert Michels: Syntesen: Organisationens oligarkiska tendenser	8
Georg Lukács: Recension av Michels	19

Gunnar Olofsson: Robert Michels och teorin om arbetarorganisationernas byråkratisering

Varför Michels?

Den socialdemokratiska arbetarrörelsens utveckling perioden före det första världskriget, från en programmatiskt revolutionär position till systematisk försiktighet i den praktiska politiken, framkallade reaktioner i form av militantare organisations- och kampformer, och, i samband med det, försök till förklaringar varför utvecklingen gått som den gått. Anarkosyndikalismen, rådssocialismen, bolsjevismen – alla dessa tendenser fick sina särdrag utmejslade under denna fas. Det samma gäller för olika försök till förklaringar av reformismen och revisionismen. Vi har tidigare gett en framställning av ”arbetararistokrati”-tesen.¹ Nedan skall vi presentera teorin om ”arbetarbyråkratin”. Lenin har störst andel i (och ansvar för) utformningen av arbetararistokratin som revisionismförklaring. Motsvarande position för teorin om arbetarbyråkratin tillkommer Robert Michels.

De två teori-traditioner som renodlas och systematiseras av Lenin resp. Michels finns i debatten före 1914 närvarande och förenade även hos andra författare. Så finner vi resonemang om arbetararistokratin hos t. ex. Kautsky, Bernstein och Michels; tankegångar om arbetarbyråkratin och organisationernas självständiggörande hos Trotskij, Luxemburg m. fl.

Lenin och Michels har både tids- och problemmässiga beröringspunkter. Från mycket olika politiska och vetenskapliga utgångspunkter försöker de båda förklara samma problem: den socialdemokratiska arbetarrörelsens utveckling. Lenin sökte ge en materiellt grundad förklaring till revisionismen, som tog hänsyn till den nya historiska fasen (imperialismen). Michels söker däremot med hjälp av individual- och masspsykologi tillämpad på arbetarpartierna framhålla den givna utvecklingen som naturnödvändig och obönhörlig. Michels särdrag är att han drar fram inslag i den socialistiska debatten (med förkärlek från anarkistiskt och syndikalistiskt håll), förenar dem med teser från den borgerliga sociologin och socialpsykologin, och strävar efter en allmän partiteori.

Vi publicerar nedan några centrala avsnitt ur Robert Michels arbete *Zur Soziologie des Parteiwesens*² i vilka han sammanfattar sina slutsatser och Georg Lukács recension av boken³. Michels teser är kända för en svensk publik genom referat och framställningar, men såvitt oss bekant, aldrig i original⁴. Lukács recension förefaller okänd. (Den ingår således inte ens i den tyska utgåvan av Lukács samlade verk.) Varför är det befogat att just i *Arkiv* lyfta fram Michels teori och föra en diskussion kring den? Det är inte dess förmodade allmängiltighet, avseende organisationer i allmänhet, utan teorins specifika innehåll, det som den utsäger om *arbetarklassens* klassorganisationer och deras inre, obönhörliga dynamik, som gör den intressant för oss.

¹ Gunnar Olofsson, ”Teorier om arbetararistokrati och reformism hos Engels och Lenin”, *Arkiv* nr. 6, ss. 81-103.

² Robert Michels, *Zur Soziologie des Parteiwesens in der Modernen Demokratie*. 1:a uppl. (Leipzig 1911), 2:a utökade upplagan (Leipzig 1925), 3:e upplagan (Stuttgart 1957). Engels översättning *Political Parties* 1915. Utkommen i en rad upplagor (här använd: New York, London, 1962).

³ Georg Lukács' recension av andra upplagan i *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung*, vol. 13, 1928, ss. 309-315.

⁴ Sammanfattningar och diskussioner av Michels teser återfinns t.ex. i C.N. Carleson, *Makt och parti i modern organisation och politik*, (Stockholm 1918); Björn Söderfeldt, ”Oligarkins järnlag – partistruktur och partidemokrati”, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1/1969, ss. 4376; Sten Höglund, ”Några anteckningar till läsningen av Robert Michels bok 'Political Parties' ”, *Sociologisk Forskning* 1/1973, ss. 38-57.

Lenins teori om arbetararistokratin kom att sätta ramarna för decenniernas teoretiserande kring socialdemokratins i kommunistiska och marxistiska ansatser. Michels formuleringar och teser har fungerat som resonansbotten för å ena sidan en akademisk-sociologisk organisationsteori⁵, å den andra för mycket av det spontana vardagstänkandet kring organisationer och resonemang i termer av byråkratisering, pamparnas och bossarnas egna intressen etc. Tankefiguren går igen hos såväl konservativa som populisterna. Det är också påfallande hur mycket av Michels, medvetet eller omedvetet, som går igen i olika vänsterförfattares resonemang: Carleson, Zinovjev och Mandel för att bara ta några viktiga namn.⁶ Så länge ingen teoretiskt tillfredsställande förklaring har producerats i den marxistiska traditionen som förmår knyta samman fenomen på samhällsstrukturens, klasskampsfältets och organisationsnivåns plan, så länge kommer Michels att utgöra en ständig frestelse. Av det skälet och därför att Michels har formulerat en allmänt spridd uppfattning om förhållandet mellan klass-partiledning-stat är han fortfarande aktuell.

Ett noggrant och ingående arbete med Michels teser skulle ideellt kunna leda till att hans syntes löses upp i sina beståndsdelar, och att de eventuellt hållbara insikterna och fragmenten blottades, samtidigt som behovet av att omformulera både hans problem och hans lösning framträdde klart. Det är ju inte minst i kritiken av förhärskande teorier och ideologier som en marxistisk analys kan visa sin nödvändighet och komma till sin rätt.

Michels bakgrund

Zur Soziologie des Parteiwesens utkom första gången 1911. Bakom sig hade Michels dels aktivitet i det tyska socialdemokratiska partiet i en syndikalistisk fraktion, dels en intellektuell och universitetsmässig anknytning till Max Weber och dennes form för samhällstänkande.⁷ Sammanflätningen av dessa influenser förklarar mycket av det utmärkande i Michels arbete. Å ena sidan den skarpa blicken för, och underförstådda fördömandet av, skiljelinjen mellan ledare och massa (anarkosocialismen), å andra sidan acceptandet av denna skillnads rationalitet och nödvändighet (Weber). Som mellankommande led mellan socialismen som mål och byråkratins nödvändighet kommer föreställningen om en speciell ”mänsklig natur” in: det är den som slår bron mellan förhoppningen och resignationen.

RM föddes 1876 in i en välbärgad köpmansfamilj, centralt placerad i Kölns borgerliga offentlighet, med släktmässiga förgreningar till både Belgien och Frankrike. RM studerade flera år vid Sorbonne i Paris och därefter vid tyska universitet som München, Leipzig och Halle, där han 1900 tog sin examen i historia. Han blev så småningom docent i Marburg och var där aktiv i den tyska socialdemokratins (SPD). Han kom att engagera sig i en syndikalistiskt orienterad fraktion.⁸ I början av seklet gästföreläste han ofta i både Frankrike och Italien, vilket var viktigt för hans kontinuerliga kontakt med de syndikalistiska idéerna.

RM var en aktiv partimedlem – han var t. ex. delegat vid SPD:s kongresser under åren 1903-

⁵ Se t.ex. den anförda litteraturen hos Söderfeldt, Höglund och hos Juan J. Linz, ”Robert Michels”, *International Encyclopedia of the Social Sciences* (New York 1968), vol. 10, ss. 265-272.

⁶ G. Sinovjev, *Der Krieg und die Krise des Sozialismus* (Wien 1924), aysn. ”Die Sozialen Wurzeln des Opportunismus”, ss. 483-553. E. Mandel (E. Germain) [Om byråkratin](#) (1969).

⁷ Första upplagan är tillägnad Max Weber: ”Seinem lieben Freunde Max Weber in Heidelberg ... mit seelenverwantschaftlichem Grusse gewidmet”.

⁸ Avsnittet bygger på Linz, a.a., Wernner Conze, ”Nachwort zur Neuauflage” i Michels, a.a., 3:e uppl., ss. 379 ff., Wilfried Röhrich, *Robert Michels. Vom sozialistisch – syndikalistischen zum faschistischen Credo*. (Berlin 1972) samt Arthur Mitzman, *Sociology and Estrangement. Three sociologists of Imperial Germany*, (New York 1973).

05. Detta politiska engagemang var ett definitivt hinder för hans akademiska karriär ("yrkesförbudet" har gamla anor i Tyskland). 1907 flyttade han så till Turin i Italien, ungefär samtidigt som han lämnade arbetarrörelsen för gott. Därefter kom Michels att påbörja en utveckling som ledde honom in i det fascistiska partiet (c. 1922) och till en professur vid det fascistiska kaderuniversitetet i Perugia 1928. En viktig etapp på den vägen var Tripolis-kriget 1912, som korn att fullborda RM:s brott med den socialistiska och internationalistiska inställningen och göra honom till en ivrig försvarare av den italienska nationalismen.

ZSDP utformas och skrivs under perioden 1905-10. Flera för- och parallellstudier publiceras främst i den av Max Weber redigerade tidskriften *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*.⁹ Perioden är, som framgår av det ovan nämnda, avgörande i RM:s liv. Det socialistisk-syndikalistiska engagemanget går från en höjdpunkt till ett tvärt brott; en tysk universitetskarriär stängs definitivt – han förvägras möjligheten att disputera; han lämnar Tyskland för Italien; han kommer att knyta nära förbindelser med två centrala gestalter i den framväxande akademisk/borgerliga samhällsvetenskapen – Max Weber och Gaetano Mosca. Dessa två kommer att på flera punkter prägla hans samhällssyn, som den framträder i *ZSDP*. Många av de mera värtaliga avsnitten i boken har också en uppenbar bakgrund i personliga erfarenheter: reaktionen hos den intellektuelle som överger sin borgerliga bakgrund, beskrivningen av partikongresserna och de historiska ledarnas roll etc.

Den motsättning, eller spänning, mellan två motstridiga tankesystem som präglar arbetet kan lokaliseras i hans intellektuella biografi: å ena sidan utgångspunkten i en syndikalistiskt inspirerad version av synen på den aktiva, samhälleligt förändrande arbetarrörelsen, med sin kritik av förstening, byråkratism och parlamentarism, å den andra influenserna från Weber och Mosca om byråkratins och elitens nödvändighet och rationalitet, en motsättning där det senare elementet, såväl biografiskt som teoretiskt tar överhanden.

"Partiväsandets sociologi"

Michels teser och hans teorier uppbyggnad har flera gånger sammanfattats.¹⁰ Jag vill särskilt peka på de tolkningar i diagramform som gjorts av Michels själv och av t. ex. Björn Söderfeldt.¹¹ Nedan sammanfattar jag några centrala tankekedjor genom att ställa upp en rad påstående och konstateranden som görs av Michels. Avsikten är inte att ge en strängt logisk sammanfattning av hans resonemang utan att försöka blottlägga några centrala resonemang mera i detalj, och då främst de som dyker upp i vardagstänkandets sunda förnuft.

Målsättning och budskap

Målsättningen för sitt arbete anger Michels vara förklaringen av fåväldets, oligarkins nödvändighet. Han vill påvisa den just i de partier som har förklarat krig mot dessa tendenser (dvs de demokratiska partierna, och då i första hand, de socialdemokratiska masspartierna). Kan fåväldets, elitens nödvändiga dominans visa sig slå igenom även i dessa partier, ja då är hans tes bevisad.

Organisationen är det enda medel som de sämst ställda i samhället har till sitt förfogande när de vill hävda sina intressen. Genom en obeveklig kraft vrids detta instrument ur deras händer. Det är just denna process som Michels vill belysa, och hans teori om "oligarkins järnlag",

⁹ "Die deutsche Sozialdemokratie" (1906); "Proletariat und Bourgeoisie in der Sozialistischen Bewegung Italiens" (1906); "Die deutsche Sozialdemokratie im internationalen Verbands" (1907); "Die oligarchischen Tendenzen der Gesellschaft" (1908) – dessa i *Archiv*. Jmf. i övrigt Röhrich, a.a., ss. 176 ff. för en bibliografi.

¹⁰ Jmf. t.ex. Linz, a.a., Söderfeldt, a.a.

¹¹ Söderfeldt, a.a., s. 50, Michels (1925), s. 501.

fåväldets naturnödvändighet, sammanfattas i hans syn på arbetarklassens och småfolkets partier och deras utveckling hän mot vidmakthållare av det sociala och politiska system vars bekämpande och krossande de en gång satt som sitt mål:

”Historien tycks lära oss, att ingen folkrörelse, hur kraftfull och energisk den själv än är varaktigt och organiskt kan förändra kulturmänniskans sociala struktur. Orsaken härtill är att de mest framstående elementen i denna folkrörelse själv, männen som ledde och uppeldade den, efterhand alltid skiljer sig från massorna och sugts upp i den politiska klassen ...”¹².

En första precisering av Michels teser och sätt att resonera kan nu göras. Han antar två skilda, men sammanlänkade processer: dels leder vissa allmängiltiga processer inom varje parti och organisation fram till att en ledargrupp utkristalliseras, som får ett fast grepp över organisationen; dels och speciellt för folkliga rörelser, kommer det så självständiggjorda ledarskiktet att anpassas till och i sin yttersta konsekvens sammansmälta med den härskande klassens politiska representanter (ideologiskt och/eller socialt).

”Den mänskliga naturen”

Michels arbetar mycket med individual- och masspsykologiska antaganden. De fungerar som självskrivna drivkrafter för handlandet, individuellt som kollektivt. Så är för Michels lusten att härska och dominera allmängiltig, makten skapar fåfänga, tysken älskar sitt yrke och han har djup lydnadsinstinkt, massorna är inkompetenta, har behov av att ledas, har underkastelsebehov etc. Hans förklaringsmodell av oligarkin inbegriper individualpsykologiska faktorer som en viktig komponent på ett direkt och oförmedlat sätt. Ledargruppens aktivitet och autonomi ges en sådan tolkning att dess motiv och föreställningar (delvis effekter av den mänskliga naturen) blir en central drivkraft i organisatoriska processer. Vi kan alltså lugnt säga att Michels uppfattningar om den mänskliga naturen får en avgörande betydelse för hans förklaring.

Michels förklaringsstyp: yttre förutsättningar och inomorganisatoriska processer

En närmare analys av Michels arbete måste försöka ta fasta på själva strukturen i förklaringen av (socialdemokratiska) partiets lagbundna utveckling. Michels sätt att resonera är sammansatt: han rör sig obehindrat på många olika plan. De nedan givna utdragen ur boken kan exemplifiera påståendet.

Vi har för det första de redan nämnda antaganden om den mänskliga naturen, socialpsykologiska lagmässigheter etc. För det andra organisationsimmanenta skeenden, och för det tredje ”yttre” faktorer av skilda slag.

Den tredje kategorin rymmer dels påståenden om vissa sakförhållanden, satser om den sociala strukturen i Tyskland och dess karakteristiska drag dels vissa grundläggande sociala processer. Sett i kontrast till huvudföremålet för Michels, de inomorganisatoriska skeendena, får allt detta karaktären av *förutsättningar* (inkl. antagandena om den mänskliga naturen), yttre influenser. Det är skälet till att jag nedan redovisar dem under en kategori:

Den andra huvudtypen av antaganden och teser är inomorganisatoriska, organisationsimmanenta.

Yttre, givna förutsättningar för Michels.

(a) *Antaganden om den mänskliga naturen*

1. Människan strävar efter att ta till vara sina egna intressen. Detta ”egoism”-antagande

---

¹² Se nedan

preciserar Michels senare. Jmf punkterna 19, 37.

2. Massan är passiv (definitionsmissigt).

Då RM arbetar med uppdelningen elit/ledare-massa är antagandet konsekvensrikt. Det finns självklart också en rad andra antaganden om mänsklig natur, psykologiska resonemang etc. hos RM (t. ex. tanken att människor påverkas av information och propaganda): de har dock inte samma centrala ställning som de ovan nämnda, vilka fungerar som ”bevis” och stöd för RM:s resonemang.

(b) Sakförhållanden: drag i det tyska samhället etc.

3. Arbetarklassen är en (statistisk) minoritet i Tyskland.

4. Arbetarklassen är inom sig skiktad, bl. a. i ”arbetararistokrati” och underproletariat.

5. Tysklands sociala struktur var relativt sluten (ståndscirkulationen långsam).

6. Den auktoritära politiska regimen uteslöt arbetarrörelsen från inflytande; i många stycken förföljdes den.

7. Småborgerligheten är ofullständigt organiserad i självständiga organisationer.

(c) Samhälleliga och politiska lagmässigheter

8. Individens, grupper och klassers samhälleliga läge påverkar deras politiska inställning.

9. Arbetarklassen har sympati för socialismen (jmf pkt 1 och 8).

10. Arbetarklassens inre skiktning återspeglas i olika grad av uppslutning kring socialismen (jmf 1 och 4).

11. Småborgerligheten är inte som sådan socialistisk (jmf 1, 8 och 9).

12. Arbetarklassen organiseras i parti- och fackföreningar.

13. Partiet (SPD) präglas av strävan att vinna röster.

14. Som socialistiskt parti är det i konflikt med staten och bourgeoisin.

15. Partimedlemmar förvägras statlig och kommunal tjänst.

16. Politiskt aktiva arbetare avskedas inte sällan. Genom svartlistning etc. tvingas en del att bli småborgare, ofta förlitande sig på partiet som klientel (krogvärdar, tobakshandlare etc.).

(d) Sammanfattning av effekter på SPD

17. Inom SPD är arbetararistokratin dominerande. Underproletariatet företräds mindre effektivt (jmf 1, 4 och 10).

18. Vid sidan av arbetarklassen kommer småborgerligheten att bli ett viktigt rekryteringsunderlag (jmf 3, 7 och 13). Det får konsekvenser för partiets ideologi (jmf 11).

19. Karriärmöjligheterna i parti och fackförening är viktiga för individer arbetarklassen (och delvis småborgerligheten) (jmf 1, 5 och 18).

20. Partiets och fackföreningarnas medlemstal och inflytande ökar under den beskrivna perioden.

Inomorganisatoriska skeenden

RM gör också på detta plan några mera allmänna antaganden, som t. ex. att kunskap krävs för

att utöva kontroll, att det i organisationer finns inbyggt ett krav på "effektivitet". Är man anställd i och av en organisation medför detta beroende och benägenhet att underkasta sig beslut, enligt regeln om försvar av intresse.

(a) Framväxt av en byråkrati

21. Partiet är så uppbyggt att det kräver insatser från många medlemmar, i form av aktivitet och avgifter.

Underförstått är här partiets karaktär av massparti. Till det kommer att partiet under den behandlade perioden växte kraftigt. Vidare var Tyskland geografiskt omfattande och politiskt-administrativt komplicerat. Det medför att:

22. Partiets organisation blir allt mer omfattande och sammansatt.

23. Samordningen av de många medlemmarna, de många basorganisationerna, kräver en omfattande administrativ apparat. (Jmf antagandet om effektivitet).

24. En följd av detta är att ett behov av arbetsfördelning inom organisationen uppkommer.

25. Partiet har en gemensam målsättning och ledning.

26. En effektiv ledning/samordning kräver i en stor organisation också delegering av beslut.

27. Delegering av beslut, tillsammans med krav på effektivitet, föder behovet av heltidsanställda funktionärer, av en byråkrati.

28. Delegering av beslut till funktionärerna innebär att beslut avhänds medlemmarna (icke-funktionärer i styrelser etc.).

29. En följd av det blir att medlemmarna får svårt att kontrollera de beslut som fattas, och en skillnad i kunskapsnivå mellan medlem och funktionär skapas.

30. Delegeringen av beslut ingår i en orsakskedja som förstärker medlemmarnas passivitet:

Passiviteten är, tillsammans med kravet på effektivitet en förutsättning för delegeringen av beslut; denna föder en byråkrati och medverkar direkt till skillnad i kunskapsnivå mellan ledning och medlem; byråkratin förstärker denna kunskapsskillnad; detta medför att passiviteten hos medlemmarna ytterligare ökar.

(b) Ledningens utvecklande av gemensamma intressen

31. SPD betalar för en del av det arbete som utförs i organisationen. Ju större organisationen blir, ju mer betalt arbete.

32. Ledningen dominerar och kontrollerar det betalda arbetet.

33. Ju större organisation, ju fler blir beroende av ledningen.

34. Ledarnas/funktionärernas gemensamma och likartade arbetsuppgifter ger underlag för en framväxande enhetlighet och identifikation inom gruppen.

35. Ett instrument för detta är partiskolor, skolningskurser etc. Dessa skapar gemensamma kunskaper, upplevelser, sociala kontakter, liksom de bidrar till att öka kunskapsskillnaderna mellan medlem och ledning.

36. Allt detta skapar kåranda och gemensam identitet, grunder för skiktets sammanhållning som sådant.

37. Funktionärerna/ledningen utvecklar gemensamma intressen av maktpolitisk och syssel-

sättningsteknisk art (jmf 34-36, 1).

38. De strävar efter kontroll över sina reproduktionsbetingelser (kontroll av tillsättningar, utnämningar etc.).

39. Kunskapsskillnader och medlemmarnas/massans passivitet möjliggör och underlättar ledningens och byråkratins strävan efter självständighet.

40. Utnämningens lösande från medlemmarna till ledning/funktionärer får till följd skiktets kontroll över sin egen reproduktion.

41. Organisationens ledning och byråkrati får andra levnadsbetingelser än medlemmarna: lönen är högre, tryggheten större, arbetsuppgifterna mera givande.

42. I sitt arbete kommer de i nära kontakt med borgerligheten och dess företrädare (och påverkas av detta).

(c) Summering

(A) Ledningen/funktionärerna kan nu prägla organisationen efter sina egna intressen. Kunskapsskillnaderna och kontroll över utnämningensmakten ger underlaget.

(B) Poängen i det konstaterandet ligger sedan i att detta skikt blir allt mindre socialistiskt präglad. Själva organisationens utveckling skapar "socialdemokratiska småborgare" av två slag. Dels de förföljda arbetare som blir krogvärdar och cigarrhandlare (jmf pkt. 16); dels hela det byråkratiska skiktet, med sitt intresse av att bevara sin (privilegierade) ställning i nuet. Dessa grupper får med nödvändighet en delvis annorlunda ideologi i förhållande till medlemmarna (jmf pkt. 8).

(C) Detta medför att partiets själva karaktär förändras; det övergår från ett revolutionärt arbetarparti till att bli ett "snällt konservativt reformparti". Cirkeln är sluten. Varje avvikelse sugt oemotståndligt tillbaka i huvudfåran.

Sammanfattning

Själva mekaniken i Michels sätt att resonera är nu rätt klar. Han kan sägas observera verklighetens framträdelseformer, det omedelbart iakttagbara. Väsensbestämningarna blir sedan den dåvarande psykologins och sociologins påstådda lagmässigheter. Den dynamiska kraften i hans tänkande kommer hela tiden från dessa drivkrafter och motiv (kamp för egenintressen, lust att härska etc.). De specifikt samhällsliga bestämningarna, som är grundläggande för en marxistisk teori, är frånvarande liksom en historisk periodisering av fenomenet. Fåväldets nödvändighet slår igenom i alla epoker – det är bara formerna som skiljer. Lukács kritik skjuter in sig på dessa metodologiskt avgörande svagheter i Michels bok. Vetenskapligt sett återstår kanske föga av Michels. Men Michels lever ändå vidare, ty teorins övertalande kraft ligger i att den organiserar ett antal spontana föreställningar om den mänskliga naturen, organisationens uppbyggnad och det politiska handlandets ramar till en "(skenbart) väl fungerande enhet. Med sin blandning av ideologiska moment och vetenskapliga delinsikter, har den kommit att fungera som en skenförklaring för politiskt centrala men teoretiskt olösta problem. Så länge som ingen teoretiskt tillfredsställande förklaring av "byråkratiseringens", "oligarkins", "reformismens" etc. problem producerats så kommer den michelska tankeformen att i en eller annan form ockupera den organisationsteoretiska scenen varpå klassorganisationernas drama kan förklaras.

Robert Michels: Syntesen: Organisationens oligarkiska tendenser

[Översättningen följer den andra utökade tyska upplagan (Leipzig 1925). Väsentligare tillägg till den första tyska (1911) och engelska (1915) upplagan har omgivits med halvkvadratiska parenteser.]

1. Organisationens konservativa grundval

Här tränger sig två avgörande frågor på oss. Den ena lyder: är den oligarkiska sjukdomen i de demokratiska partierna obotlig? Den frågan skall vi undersöka i följande kapitel. Den andra lyder: nödvändiggör också organisationens oligarkiska väsen oligarkiska livsytringar av denna organisation, en oligarkisk politik? Är det omöjligt för ett demokratiskt parti att följa en demokratisk politik och för ett revolutionärt parti i ett demokratiskt samhälle att följa en revolutionär politik? Är inte bara socialismen utan också – vilket är något annat – socialistisk politik en utopi? Med svaret på dessa sista frågor kan vi fatta oss kort. Inom en viss snäv ram kan utan tvivel också det oligarkiskt styrda partiet påverka staten i demokratisk mening. Samhällets gamla politiska klass och i synnerhet "staten" själv ser sig tvingad att både i teorin och praktiken företa en viss omvärdering av värdena: lyhördheten inför även en demagogiskt styrd massa tilltar, de lagstiftande och förvaltande organen vänjer sig vid att inte bara ge efter för trycket ovanifrån utan också för trycket underifrån. I praktiken kan detta leda till stora olägenheter, som vi känner till från alla parlamentariskt styrda staters nyare historia, [långt innan en antiparlamentarisk fascism uppträdde]; teoretiskt innebär denna omvärdering ett oskattbart framsteg i riktning mot ett statsrättsligt tillstånd, som präglas av förståelse för etikens krav. En sådan process avstannar dock i det ögonblick, då de härskande klasserna lyckas förmå oppositionen från den yttersta vänstern att medverka i själva regeringen. Den politiska organisationen leder till makt. Men deltagandet i makten leder ständigt till konservatism. Hur som helst kommer ett energiskt oppositionspartis inflytande på det statliga maskineriet att ta lång tid, ofta avbrytas och begränsas av själva demokratins väsen.

Med detta konstaterande är vår uppgift ännu inte slutförd. Efter det som vi sagt tidigare, står det utan vidare klart, att partiorganisationernas inre liv i dag är överallt antingen helt och hållet konservativt eller också är på väg att bli det. Det vore dock fullt möjligt, att dessa organisationers yttre politik var ytterst aktiv och radikal och att den odemokratiska centraliseringen av makten i händerna på ett fåtal partiledare bara var ett taktiskt medel för att i ett givet ögonblick desto lättare slå ned motståndaren; det vore vidare fullt möjligt, att oligarkerna bara hade den tillfälliga uppgiften att uppfostra massorna till revolution och att organisationsapparaten således stod i tjänst hos en vidare tänkt blanquism. Men mot denna möjlighet talar återigen den omständigheten att partiorganisationen enligt sitt väsen skall omfatta så väldiga massor som möjligt.

Med organisationens växt blir kampen för stora principer omöjlig. I dagens demokratiska partier ser vi, att de stora meningsmotsättningarna allt mindre utkämpas på principernas område och med teorins rena vapen; därför urartar de snabbt till personliga gräl för att till slut lösas på något obemärkt sätt genom ett helt ytligt avvägande. Denna "utslättningspolitik" är den oundvikliga följderna av att organisationen är byråkratiskt styrd och att agitationen ser som sitt främsta mål att vinna största möjliga antal nya medlemmar; därför betraktar den varje idékamp inom de egna leden som ett ovälkommet försvårande av denna sin viktigaste uppgift och vill således om möjligt undvika den. Denna tendens förstärks av partiets parlamentariska karaktär. Parlamentarism innebär, att man eftersträvar högsta möjliga röstantal. Partiorganisation innebär, att man eftersträvar högsta möjliga medlemsantal. Partiverksamhetens viktigaste

inslag är valagitation och medlemsagitation. [Det är vad man i Frankrike halvt på skämt kallar metodisk organisering av väljarmassorna.] För att vinna röster och medlemmar är den socialdemokratiska organisationen hänvisad till att arbeta på både områdena. Varje förlust av medlemmar och röster, ja till och med av mandat, försvagar dess politiska prestige. Därav följer att man måste ta hänsyn till de nyanslutna elementen och till dem som kan komma att ansluta sig, medlöparna – i några länder betecknas de med typiska uttryck som sympatisörer eller själsförvanter – som ännu befinner sig långt ifrån socialismens eller demokratins idévärld; därmed blir genast en princippolitik omöjlig. Och detta alldeles bortsett från att en organisation förlorar i kvalitet vad den vinner i ökande kvantitet. [Övergången från en klassmässigt bestämd rösträtt till allmän gör visserligen de demokratiska partierna självständigare gentemot anhängarna och sympatisörerna från de mellersta eller övre klasserna, men förmår ändå inte befria dem från medlöperiet som sådant.]

Den sista länken i den långa kedja av fenomen, som ger det politiska partiets innersta väsen ett konservativt grunddrag – även om partiet stoltserar med beteckningen revolutionär – ligger förankrat i dess förhållande till staten. Partiet uppstod en gång för att besegra den centraliserade statsmakten och det utgick från den uppfattningen, att arbetarklassen bara behövde en tillräckligt stor och fast organisation för att bli herre över staten; men arbetarnas parti har självt blivit kraftigt centraliserat och deras stolta byggnad vilar på samma statliga och ståtliga fundament: auktoritet och disciplin. Så blev det till ett regeringsparti, d. v. s. till ett parti organiserat som en regering i liten skala och som hoppas på att en gång få överta regeringen i stor skala. Det politiskt-revolutionära masspartiet är en stat i staten, som i teorin påstås ha målet att urholka och undergräva den nuvarande staten för att till slut ersätta den med ett i grunden annorlunda statsväsen. För att nå detta mål använder sig partiet i teorin av den socialistiska organisationen, vars enda existensberättigande alltså ligger i att ändamålsenligt och systematiskt förbereda förintandet av den statliga organisationen i dess nuvarande form. Med sina kadrer organiserar det subversiva partiet den sociala revolutionen. Detta är orsaken till alla dess dagliga bekymmer för att befästa sina positioner, för att utvidga funktionärsapparaten, för att samla ihop pengar. Varje ny distriktsledare, varje ny partisekreterare, som blir anställd, är teoretiskt en ny agent för revolutionen, varje ny sektion en ny bataljon, varje nytt penningbe-
lopp, som erhållits genom medlemsbidrag, genom överskott från pressen eller genom donation från närstående är ytterligare en proviantranson för kampen mot motståndaren. Men ledarna för denna revolutionära organisation, som är uppbyggd på samma sätt som den auktoritära staten, kan i längden inte undgå att inse, att deras organisation bara är en svag miniatyrkopia gentemot statens stora organisationer, även om den på sitt område kan prestera nog så många underverk; varje försök till kraftmätning skulle därför sluta med ett förödande nederlag för den, så vida inte några helt exceptionella händelser inträffade. Den logiska följderna av denna insikt blir att man inte längre kan hysa samma förhoppning, som inspirerade partiets grundare. Partiets revolutionära dynamism tilltar inte i takt med organisationens växande kraft och styrka; i stället kan vi idag iaktta precis motsatsen: det råder ett inre förhållande mellan partiets tillväxt och tillväxten av försiktigheten och rädslan i dess politik. Partiet är ständigt hotat av staten och beroende av den för sin existens och när partiet blivit stort, undviker det noggrant allt som skulle kunna irritera staten.¹ I nödfall uttunnas och för-

---

¹ Ett klassiskt exempel på i hur hög grad rädslan för att skada den socialistiska organisationen förleder till och med partiets bästa hjärnor att bringa oordning i den socialistiska teorin ger oss historien om det berömda förord, som Engels skrev till en postum utgåva av Marx' *Klasstriderna i Frankrike 1848-49*; genom dess fridsamma förklaring, att den socialistiska taktiken skulle nå större framgångar med lagliga medel än med olagliga och omstörtande och det däri framförda avståndstagandet från Marx' uppfattning om den sociala revolutionen har det

falskas själva teorin, vetenskapen således, om den utåtriktade organisationens väl och ve så kräver. Organisationen blir till den enda livsnerven. I sin ungdom kunde partiet inte ofta nog förklara, att det var revolutionärt och det inte bara i förhållande till slutmålets natur utan också om så behövdes i valet av sina medel även om man inte hyste någon principiell förkärlek för dem. Men så snart det blivit gammalt, eller om man så vill, blivit moget, så tvekar det inte att modifiera sin ursprungliga bekännelse; det är nu bara revolutionärt ”i ordets bästa innebörd”, d. v. s. inte längre vad gäller medlen, som ju är det enda som intresserar riksåklagaren, utan bara i den grå teorin och på papperet. Samma parti, som en gång inte ryggade tillbaka för att till och med inför Frankrikes betvingare och deras ännu rykande gevär högljutt förkunna sin hänfödda solidaritet med kommunarderna,² detta parti förklarade senare för hela världen, att det förkastade alla former av antimilitaristisk agitation; även om denna bara förde några anhängare i konflikt med strafflagen, då det inte ville ta på sig ansvaret för de eventuella följder detta kunde leda till. Sedan partiet stärkts parlamentariskt, väcktes plötsligt dess ansvarskänsla till livs. För att göra den till lags uppträdde partiet genast med all den auktoritet det förfogade över gentemot sina radikala riktningar, vilka hittills hade fått vara i fred. I namn av denna känsla förkastade det antimilitarismen, avvisade generalstrejkstaktiken och förnekade sitt djärva och renläriga förflutna.

Det är uppenbart, att partiet blir alltmer förstelnat, i takt med att organisationen växer; den internationella arbetarrörelsens historia styrker vår tes genom otaliga exempel. Det vill säga, partiet förlorar sin revolutionära kraft, det blir sävligt och tungrott, det blir orörligt inte bara i handling utan också i tanke. Det klamrar sig allt mer fast vid den så kallade ”gamla hederliga taktiken”, det vill säga den taktik, som gjort partiet stort och välmående; dess fasa för något slags aggressivt uppträdande blir allt oöverbinnerligare. [Därför känner det bara ett slags strategi, Fabius Cunctators.]³ Rädslan för reaktionen förhindrar varje aktion, varje kraftyttring och förkväver all energisk dagskamp. När man ursäktar den egna trögheten med att man därmed avser att spara energi för framtiden, är detta naturligtvis något okontrollerbart. Med andra ord, de tendenser, som vidlåter själva ägandet framträder också i fråga om partiet. Männen i partiet har under ett halvt århundrade offrat möda och svett för att skapa en mönsterorganisation. Nu har man organiserat tre miljoner arbetare, fler än man någonsin hade hoppats, ja fler än vad man trodde behövdes för att fullständigt besegra motståndaren.⁴ Man

---

hamnat i medelpunkten för väldiga internationella diskussioner för och emot; förordet har inte med orätt fått gälla som den första kraftiga livsyttningen av revisionism inom den tyska socialdemokratin. Först senare omnämnde Kautsky ett brev från Engels, vari denne tog avstånd från sig själv genom att säga: ”Min text/ har lidit en smula av våra Berlinvänners räddhågade betänksamhet på grund av upprorsförslaget, för vilket jag väl under dessa omständigheter måste hålla dem räkning.” (Karl Kautsky, *Vägen till makt*, s. 53, sv. uppl. Stockholm 1914). Enligt detta skulle den för dåtidens socialism splittrerna teorin att socialdemokratin kunde nå sitt mål på parlamentarisk väg – ty det var huvudinnehållet i det omnämnda Engelsförordet – bara vara en följd av att man fruktade, att staten skulle skada den socialdemokratiska partiorganisationen, detta medel för att nå målet. Därför har Engels hyllats som realist och varnare (jfr Werner Sombart, ”Friedrich Engels, ein Blatt zur Entwicklungsgeschichte des Sozialismus”, Berlin 1895. *Sep.- Abdruck der Zukunft*, s. 32) och anklagats för att vara en pacifistisk utopist (se t.ex. Arturo Labriola, *Riforme e Rivoluzione Sociale*, Milano 1904, s. 181, 224); i verkligheten var Engels uppenbarligen ett offer för en taktik, som främst tog hänsyn till organisationen och som han av kärlek till partiformen men mot sin teoretiska övertygelse anslöt sig till.

² Som bekant uttalade sig Bebel i den fullsatta riksdagen mot annekteringen av Elsass-Lothringen, trots att den redan var ett fullbordat faktum och försvarade, nu understödd av Liebknecht, Pariskommunen. Bakunin, som varken tyckte om tyskar eller marxister, kunde med rätta inte låta bli att lovorda denna modiga gärning.

³ Fabius Cunctator (”dröjaren”), romersk statsman och fältherre, fick sitt tillnamn av den försiktiga och undvikande utnötningstaktik med vilken han bekämpade Hannibal i det andra puniska kriget. ö.a.

⁴ Då Liebknecht i ett tal i Bielefeld 1893 rapporterade om partidagen i Köln, gjorde han en jämförelse mellan den socialdemokratiska politiska och fackliga rörelsen och sade: ”Jag tror inte, att den fackliga organisationen i

har skapat en byråkrati, som tävlar med staten själv i pliktmedvetande, punktlighet och hierarkiskt uppbyggd underordning. Kassorna är fyllda,⁵ ett nät av finansiella och psykologiska intressen och beroenden har upprättats över hela landet. En energisk och våghalsig taktik skulle sätta allt detta på spel: flera decenniers arbete, tusentals lägre och högre ledares existens, kort sagt hela partiets existens. Denna tanke blir så småningom närmast ofattbar. Kärleken till det man skapat och myriader ärbara familjefäders personliga egennytta, en obefogad sentimentalitet liksom en beräknande egoism reser sig i samma grad mot den ringaste vågsamhet. Familjefädernas sociala och ekonomiska livsföring är nästan helt och hållet beroende av partiets existens och de behärskas av fruktan att staten skall upplösa partiet – alltid mycket möjligt i krigstid – varpå skulle följa förlust av anställningen och ekonomisk ruin.

Så blir organisationen från ett medel för ett mål till ett självändamål. Apparaten segrar över organisationen. Anordningar som ursprungligen bara avsåg att säkra partimaskinens funktion såsom de enskilda medlemmarnas underordning och harmoniska samarbete, rangförhållanden, diskretionen, korrektheten, allt detta tilldelas nu större betydelse än själva maskinens grad av produktivitet. Partiets högsta lag blir nu tendensen att undvika allt, som skulle kunna gripa in i maskineriet och hota dess yttre form, organisationen. Till och med om partiet trängs på defensiva, avstår det nu i nödfall hellre från värdefulla erövrade positioner och uppger gamla rättigheter hellre än att försvara sig mot motståndarens offensiv med medel, som skulle kunna ”kompromettera” partiet. Allteftersom behovet av lugn ökar, förlorar det sina revolutionära gifttänder och blir till ett snällt konservativt parti, som visserligen fortfarande använder sig av den revolutionära terminologin – verkan överlever här orsaken – men som i praktiken på sin höjd fyller ett konstitutionellt oppositionspartis uppgifter. [Så ungefär var den tyska socialdemokratins ställning före världskriget.]

Allt detta har inte Marx velat. Allt detta är inte längre marxism. Om Marx fortfarande levde, hade han måst vända sig mot detta. Det är visserligen möjligt, att han inte skulle ha yttrat sig och fallit för den frestelse, som det är att höra en här på tre miljoner åberopa sig på honom och dessutom vid högtidliga tillfällen svära på mästartens ord. Precedensfall talar hur som helst för denna möjlighet. Inför de allvarliga fel, som den tyska socialdemokratin begick på 70-talet, blundade Marx med båda ögonen, åtminstone framför den breda allmänheten.⁶

I de marxiska epigonernas tidsålder samverkar partiets karaktär av medlemslysten organisation

---

Tyskland någonsin kommer att bli lika stor som den i England. Däremot tror jag att redan innan denna utvecklingsnivå kan uppnås, så kommer den segerrika socialdemokratins röda fana att vaja över kapitalismens Bastille och den tyska bourgeoisins befästningar.” I dag ligger den engelska fackföreningsrörelsen efter den tyska i medlemsantal och den socialdemokratiska rörelsen har på tretton år nästan fördubblats, men segern och maktövertagande ligger inte mycket närmare än då.

⁵ Samma lag gäller för fackföreningarna. Fackförbundens samlade fonder uppgick redan 1906 till cirka 16 miljoner mark / ... / Senare har fackförbundens ekonomiska ställning ytterligare förbättrats, trots de efterföljande krisårens krav på arbetslöshetsunderstöd / ... / Dessa stora tillgångar har sin defensiva betydelse, men är av begränsat värde för en offensiv. Dat vore helt absurt för fackföreningarna att samla på sig fonder för att på så sätt besegra kapitalismen. I varje land finns det hundratals kapitalister, som i sina privata kassaskrin har mer pengar än fackföreningarna tillsammans. I det sammanhanget måste man också tänka på att eftersom pengarna placeras i privatbanker, så tillfaller vinsten på det samlade kapitalet inte fackföreningarna utan arbetarklassens motståndare i dess egenskap av aktieägare i bankerna; dessa pengar ”kommer slutligen att användas mot arbetarrörelsen”. (Bruno Buchwald, ”Die Gewerkschaftsbank”, *Die neue Gesellschaft*, Jahrg. III, Heft 10). Följaktligen skulle således fackföreningskassorna till och med stärka motståndarna. För att undvika denna orimlighet har man för övrigt sedan länge inom fackföreningskretsar planerat att grunda en särskild fackföreningsbank.

⁶ Karl Kautsky, ”Vorrede zu Karl Marx: 'Randglossen zum Programm der deutschen Arbeiterpartei (1875)'”, *Neue Zeit* IX, s. 568 ff.

och av absolut majoritetsparti med det svaghetstillstånd partiet befinner sig i gentemot staten till att ersätta det gamla målet att krossa den samtida staten. I stället uppstår så småningom ett nytt mål, som går ut på att tränga in i staten med partiorganisationens beståndsdelar. Motsatsförhållandet till de härskande klassernas partier upplevs inte längre som principiellt utan bara som ett konkurrensförhållande; det vill säga det revolutionära partiet konkurrerar med de borgerliga partierna om erövringen av makten. Därför öppnar det sina portar för alla element, som kan vara det till nytta eller som överhuvud taget lovar stärka dess arméer i konkurrenskampen, d. v. s. utöka dem. Dess hat riktar sig inte längre i första rummet mot motståndaren till dess "världsåskådning" utan mot den fruktade konkurrenten i tävlan om samma mål, makten.⁷ Därvid förlorar det inte bara sin politiska jungfrulighet, genom att det ingår allehanda förbindelser med olika främmande element, förbindelser som ofta inte blir utan följder, utan det riskerar att förlora sin karaktär av parti och bara bli en organisation; begreppet parti förutsätter, att beståndsdelarna har en enhetlig viljeinriktning vad gäller i sak och tid samma mål.

[Den omständigheten att den tyska socialdemokratin tillfälligt fick makten 1918 förmår inte ändra på att de demokratiska masspartierna brukar drabbas av förtvining. För det första erövrade den inte makten. Den tillföll den som en ruttet frukt från ett ruttet träd, sedan den själv ägnat de sista åren av sin mankraft åt att låta det sjuka trädet växa upp i himlen, en himmel som skulle ha varit allt annat än socialismens eller ens demokratins, om trädet nått dit upp.⁸ Socialdemokratin har för det andra aldrig tagit hand om statsmakten ensam utan måst dela den med andra partier, vilkas synder den hjälpte till att bära och vilka den påbördade sina egna synder utan att andra än organisationen och dess förvaltningsstab tjänade därpå. För det tredje har socialdemokratin emellertid fått betala sin medverkan i regeringsmakten nog så dyrt med splittringen i det egna lägret och med en avsöndring och russificering av vida kretsar av sina anhängare. Russificeringen av de ena var därvid bara effekten av de andras förpreussning.

I Italien stod det socialistiska partiet omedelbart efter kriget bara några millimeter från statsrodret. Men när fascismen uppkom direkt efter den lyckade (man må beakta: den verkligt lyckade) fabriksokupationen på hösten 1920, skrämdes först och främst arbetarpartiet bort och lät sig ynkligen slås ned av en handfull djärva intellektuella, unga butikspojkar och

---

⁷ Detta drag framträder tydligast i agitationen, i synnerhet i valagitationen under de socialistiska partiernas s.k. politiskt mogna utvecklingsfas. Här försöker inte partiet bekämpa motståndaren utan helt enkelt överbjuda honom. Därav det ständigt återkommande anslaget, som illa stämmer överens med principerna (och för det mesta också är falskt): det är inte de nationella utan vi, som är de bästa patrioterna; det är inte agrarerna utan vi, som är böndernas bästa vänner, o.s.v. Det framgår utan vidare, att konkurrensfallet dominerar ännu kraftigare bland fackföreningarna av olika tradition, för vilka det främst gäller att värva medlemmar. I synnerhet gäller detta för de neutralistiskt färgade s. k. fria fackföreningarna i Tyskland, vilka principiellt avskyr politiska principer och världsåskådningsgränser och därför, bortsett från helt obetydliga terminologiska egendomligheter, bara skiljer sig från de kristna fackföreningarna vad gäller firmabeteckningen. Man behöver bara läsa de fria fackföreningarnas debatter och polemik mot de kristna. De innehåller varken principförklaringar eller teoretiska uppgörelser utan bara personliga anklagelser och förebråelser. (Förräderi!) Det är emellertid sådana vapen, som konkurrenter använder. I förbigående sagt har en artikel i *Neue Zeit* till och med öppet rubriken "Till taktiken gentemot den fackliga konkurrentorganisationen", (Jahrg. XXV, Nr 5)

⁸ Tankegången därvid var följande: Tysklands nederlag skulle få till följd ett oändligt masselände, arbetslöshet och ekonomisk nedgång. Som arbetarklassens rättmätiga företrädare ligger det därför i vårt intresse att med alla krafter sörja för att utgången av kriget blir fördelaktig för Tyskland. Det rådde alltså en intressegemenskap mellan de offentliga myndigheterna – kejsare, regering, här – och den tyska arbetarklassen. Denna intressegemenskap krävde naturligtvis, att de tyska arbetarna kraftfullt och villkorslöst stödde klasstatens militära och diplomatiska mål. Ur ekonomisk synpunkt är denna tankegång oantastlig. Den motsvarar den nakna klasståndpunkten vid en given plats och en given tidpunkt, men under hela kriget utlämnade den partiet bundet till händer och fötter åt militärmakten. / ... /

krigsdeltagare. /.../ Därtill kom för det tredje följderna av att krigsindustriarbetarna var oundgängliga; denna oundgänglighet hade förkvävt varje krigiskt sinnelag hos deras massor och den utlämnade dem nu hjälplöst till fascisterna, vilkas aktiva går fram med klubba och ricinolja. Men socialisternas nederlag i Italien fullbordades inte bara genom de socialistiska massornas panikartade rädsla för partimotståndarnas mod utan också genom partiledarnas blotta fruktan för att motstånd skulle sätta avguden organisationen på spel. I Ryssland har det visserligen lyckats socialisterna att helt sätta sig i besittning av makten. Men Lenins och hans anhängares geniala kupp tolererades och godkändes av massorna, först sedan den lyckats. Såvitt vi kan se, var således massan på intet sätt förutsättningen för att den lyckades. Med andra ord, det är inte en arbetardemokrati i form av ett ”miljonparti”, som har uppnått målet, utan snarare en elit av beslutsamma män i Blanquis mening⁹]

2. Demokratin och oligarkins järnlag

De flesta socialistiska skolor anser det möjligt, att man kan uppnå demokratin i framtiden och många, som har en aristokratisk världsåskådning menar, att demokratin visserligen är socialt skadlig men ändå fullt möjlig att genomföra. Mot dessa står inom den lärda världen en konservativ riktning, som en gång för alla bestämt förnekar denna möjlighet. Som tidigare nämnts är denna riktning framför allt inflytelserik i Italien; den förkunnar, att det för varje samhällsordning finns en inre nödvändighet av en classe politica, d. v. s. en politiskt härskande klass, en minoritetsklass. De som inte tror på demokratin har aldrig tröttnat på att beteckna demokratin som en barnsaga och att påstå att alla språkliga uttryck, som ger en föreställning om att massan styr – såsom stat, borgerskap, folkrepresentation, nation o. s. v. – bara anger en juridisk princip och inte ett verkligt förhållande. De uppställer teorin, att de eviga striderna mellan aristokratin och demokratin, som historien talar om, bara har handlat om strider mellan en gammal minoritet, som försvarar sitt maktinnehav, och en ny äregirig minoritet som strävar efter att erövra makten och som vill uppgå i den gamla eller till och med detronisera den. Enligt denna teori framstår resultatet av alla klasstrider som ett byte; en minoritet avlöser en annan minoritet i herraväldet över massan. De väldiga slag, som djupast är orsakade av ekonomiska motsättningar och som utkämpas av de sociala klasserna mitt för våra ögon på historiens fält, skulle enligt denna teori snarare vara jämförbara med två dansgrupper i en kadrilj med dess parbyten. /.../

Ett parti är ingen social och ekonomisk enhet. Dess grundval är programmet. Detta kan visserligen teoretiskt uttrycka en bestämd klass' intressen. Men i praktiken förvägras ingen tillträde till partiet, vare sig hans privatintressen stämmer överens med partiets lärosatser eller inte. Så är t. ex. socialdemokratin proletariats ideologiska representant men därför inte på långt när en klassorganisation utan socialt snarare en blandning av klasser, d. v. s. sammansatt av element, som alls inte fyller samma funktion i den ekonomiska processen. Programmets klassursprung möjliggör emellertid en skenbar klassenhet. I sin egenskap av socialister medger alla teoretiskt och utan hänsyn till sin privata ekonomiska ställning, att en bestämd stor klass skall härska. Också de icke-proletära eller halvt proletära element, som finns i partiet, ”accepterar arbetarklassens ståndpunkt, erkänner arbetarklassen som den ledande klassen”.¹⁰ [Det är där-

⁹ Med det här kan man jämföra Trotskij's redogörelse över bolsjevikernas makterövring. (Lev Trotskij: *Von der Oktoberrevolution bis zum Brester Friedensvertrag*, Bern 1919 [På svenska: [Den ryska arbetarrevolutionen Från novemberrevolutionen till Brestfreden](#)]). Karl Liebknechts sista brev från fängelset hänvisar också till nödvändigheten av en postum ”politisk äreräddning av den gamle Blanqui”. (Karl Liebknecht, *Briefe*, Berlin 1919, s. 123).

¹⁰ Eduard Bernstein: ”Wird die Sozialdemokratie Volkspartei?” (*Sozialistische Monatshefte*, TX. (XI.) Jahrg., Bd II, s. 670. Aug. 1905).

för en underförstådd förutsättning, att de element i partiet, vilka inte tillhör klassen, villkorslöst skall offra sina egna och mot arbetarklassen stridande intressen.] Så långt teorin. I praktiken kan dock inte den stora intresse motsättningen mellan arbete och kapital utjämnas genom att man antar ett program. Några få av de medlemmar från de högre samhällsskikten, som ansluter sig till arbetarklassens politiska organisation, kommer att uppoffra sig helt åt den, de blir ”deklasserade”. De flesta av dem kommer i fortsättningen att ekonomiskt stå kvar vid de motsatta intressena trots den yttre ideologiska intresse gemenskapen med proletariatet. [För dem rör det sig bara om en främmande klass' idéer, som de principiellt underordnar sig.] Där står intresse mot intresse. Mellan intressen avgör emellertid den större tyngden, deras förhållande till de viktigaste livsnödvändigheterna. På detta sätt kan mycket väl ett ekonomiskt motsatsförhållande utbildas mellan partiets borgerliga och proletära medlemmar och utvidgas till ett politiskt. Via den ideologiska solidariteten kommer den ekonomiska antagonismen upp på dagordningen. Då blir programmet till en död bokstav och under ”socialistisk” flagg utspelas regelrätta klasstrider överallt inom partiet. Erfarenheten visar, att de borgerliga socialdemokraternas förhållande till sin tjänstepersonal, till vilken de står i samma förhållande som den s. k. arbetsgivaren till arbetstagaren, ingalunda är så beskaffat, att den främmande klassens intressen åsidosätts för adoptivklassens. Då därtill partikamrater äger fabriker och verkstäder, står de – trots den egna goda viljan och det tryck som utövas från partiets sida – i samma motsats till sina anställda arbetare, som yrkeskollegerna gör. Skillnaden är bara att de senares ideologiska övertygelse motsvarar deras ekonomiska funktion, d. v. s. de tänker inte socialdemokratiskt utan borgerligt.

Faran finns alltså, att det socialdemokratiska partiet kan komma att ledas av män, som i praktiken står i ett spontant motsatsförhållande till arbetarprogrammet och att arbetarrörelsen kan ställas i tjänst hos intressen, som är diametralt motsatta arbetarklassens. Denna fara är störst, där arbetarpartiet är beroende av hjälp och ledning från ekonomiskt oberoende kapitalister och minst där den inte behöver dessa element och kan hålla dem borta från ledningen av sina angelägenheter.

Där ledarna är funktionärer inordnade i själva partiapparaten, är det likgiltigt om de härstammar från bourgeoisin eller arbetarklassen; deras ekonomiska intresse sammanfaller i regel med partiets intresse som sådant. [Åtminstone i det kontinentala Europa är det inte vanligt, att lägre partifunktionärer går över till en motståndarorganisation.] Därmed är emellertid bara en första fara avhjälpd. En annan och ännu allvarigare, eftersom den är generell och oundviklig, ligger i den motsättning, som uppstår mellan partimedlemmar och partiledning i takt med att partiväsendet utvecklas.

Partiet såsom en yttre skapelse, som en mekanism, är inte utan vidare identiskt med partimedlemmarna eller ens med klassen. Partiet skall bara vara ett medel för att nå det högre målet. Blir det ett självändamål med egna självständiga mål och intressen, så skiljer det sig teleologiskt från den klass, som det representerar. I ett parti behöver alls inte de däri organiserade massornas intressen sammanfalla med den funktionärskårens, som skall företräda partiapparaten. Funktionärskårens – konservativa – intresse kan i bestämda politiska situationer kräva en defensiv eller till och med en regressiv politik, medan arbetarklassens intressen skulle fordra en djärv och offensiv politik eller också kan det motsatta förhållandet råda, vilket dock är vida mer sällsynt. Det är en oföränderlig social lag, att varje organ, som genom arbetsdelning uppstår i helheten, skapar ett eget intresse – ett intresse i sig själv och för sig själv – så snart det har konsoliderats. Ett sådant eget intresse inom kollektivet leder dock till oenighet och motsättningar till det samlade intresset. Därtill kommer, att olika sociala skikt –

till följd av den sociala funktion de fyller – sluter sig samman och bildar organ, som företräder sina egna intressen.

[Tesen om nödvändigheten av att ett härskande skikt avlöses av ett annat och den därav härledda lagen om oligarkin som den förutbestämda formen för mänsklig samlevnad i större sammanslutningar, allt detta kastar ingalunda den materialistiska historieuppfattningen över bord, ersätter den inte utan kompletterar den bara. Det finns ingen motsättning mellan den lära, enligt vilken historien består av en oavbruten följd av klasstrider, och den andra läran, enligt vilken klasstriderna utmynnar i skapandet av en ny oligarki, som sammansmälter med den gamla. Läran om den politiska klassen är från marxistisk utgångspunkt oantastlig. Ty den politiska klassen är den ständiga resultanten av de styrkeförhållanden, som i samhället ständigt kämpar om överhöghet, naturligtvis uppfattade i kvalitativ bemärkelse och inte kvantitativ.¹¹]

Den politiska klassen förfogar utan tvivel över en höggradig känslighet vad gäller möjligheterna och sätten att försvara sig själv. Den utvecklar en väldig attraktionskraft och absorptionsförmåga, som i längden inte ens undgår att påverka dess bittraste och mest konsekventa motståndare. Historien tycks lära oss, att ingen folkrörelse, hur kraftfull och energisk den än är, varaktigt och organiskt kan förändra kulturmänniskans sociala struktur. Orsaken därtill är att de mest framstående elementen i denna folkrörelse själv, männen som ledde och uppeldade den, efterhand alltid skiljer sig från massorna och suggs upp i den politiska klassen; det är möjligt, att de tillför denna föga av ”nya idéer” men desto mer av frisk skapandekraft och praktisk intelligens, varigenom de bevarar den i en så att säga ständigt förnyad förnygringsprocess. Man får verkligen med Bergeret fråga, var de borgerliga regeringarna skulle hämta sina ministrar, om de skulle få idén att låta skjuta ned ledarna för de revolutionära rörelserna. Således skulle socialisterna kunna segra, inte socialismen, som går under i samma ögonblick, som dess bekännare har segrat. Man skulle vara frestad att kalla detta en tragikomedi: massorna nöjer sig med att under uppbyggande av alla sina krafter byta herrar. Arbetarna har bara haft äran att delta i regeringsrekryteringen. Det är en blygsam framgång, om man tar hänsyn till det psykologiska fenomen, som gör att också den mest välmenande idealist efter några få års ledning hos sig utvecklar alla de egenskaper, som är utmärkande för ledarskapet. I Frankrike, det klassiska landet för sociala tankeströmningar och sociala experiment, har denna pessimism sedan länge slagit rot. I arbetarkretsar har uppstått ordspråket: *Homme, élu, homme foutu!* Vald och förtappad. Det var historiskt helt igenom motiverat, när antiromantikerna redan kring 1833 sammanfattade denna skepsis i den frätande satiren: ”Vad är en revolution! Människor som skjuter på varandra med gevär på en gata: en mängd fönsterrutor går sönder; på det tjänar knappast några andra än glasmästarna. Vinden för bort röken. De som fortfarande står upp begraver de andra ... Är det verkligen mödan värt att flytta på så många hederliga gatstenar, som inte kunde annat!”¹² Eller som det heter hos madame Angot: det är verkligen inte mödan värt att byta regering. Den sociala revolutionen går liksom den politiska ut på att den, som det heter i ett italienskt ordspråk, *cambia il maestro di capella, ma la musica e sempre quella*. Annan kapellmästare men samma musik.

¹¹ Bland socialisterna själva saknas det inte sådana, som ansluter sig till samma uppfattning; bland dem må man nämna den socialistiska ledamoten av den svenska första kammaren Gustaf F. Steffen, som redan 1911 förutspådde, att uppdelningen i ledare och ledda skulle bestå även efter socialismens seger. (Steffen, *Die Demokratie in England*, Jena 1911, s. 59).

¹² Theophile Gautier, *Les Jeune-France*, Paris 1878, s. XV.

3. Slutbetraktelser

I begreppets strikta betydelse har det aldrig funnits någon sann demokrati och det kommer aldrig att finnas någon. Det är mot naturens ordning att de många styr och att de få styrs.

J. J. Rousseau, *Contrat Social*

Ledarskapet är ett nödvändigt fenomen i varje form av socialt liv. Det är därför inte vetenskapens uppgift att undersöka, om det är nyttigt eller dåligt, eller vad som överväger därav. Däremot är det av både vetenskapligt och praktiskt värde att visa, att ledarskapet i sin utveckling är oförenligt med demokratins grundläggande teser. Vi vet, att lagen om oligarkins historiska nödvändighet främst bara vilar på en rad empiriska fakta. Som alla andra vetenskapliga lagar måste också denna härledas från empirin. För att frigöra den från dess övervägande beskrivande och framställande karaktär och ge den den analytiskt förklarande kraften, varigenom formeln först blir till en lag, räcker det inte bara att ordna de empiriskt fastställbara fenomenen utifrån en enhetlig utgångspunkt; först och främst måste vi utforska orsakerna till deras uppkomst. Det är det som har varit vår uppgift. Om vi gör en kort sammanfattning, kan vi säga att orsakerna till de oligarkiska fenomenen i det demokratiska partiet är äregirighet och framför allt ledarnas tekniska oumbärlighet. (Vi har då bortsett från fall, då ledarna inbördes organiserar sig och bildar kartell, liksom också från massornas helt generella andliga orörlighet.)

Med differentieringen av verksamheten inleds en process, som fullbordas genom att ledarna frånskiljs från massan och därigenom förvärvar en rad egenskaper. Ledarna framträder först spontant och deras verksamhet är oavlönad och frivillig, men den blir sedan yrkesmässig. På detta första steg följer sedan det andra, ty skapandet av en yrkesmässig ledning är bara förspelen till uppkomsten av en stabil och oavsättlig ledning. Det så uppkomna oligarkiska fenomenet kan man förklara på två sätt; dels psykologiskt, d. v. s. genom de förändringar av själslivet som de enskilda personligheterna i rörelsen råkar ut för under sin utveckling, men dels, och det i ännu högre grad, med vad man skulle kunna kalla själva organisationens psykologi, d. v. s. med det som är taktiskt och tekniskt nödvändigt för att stärka varje disciplinerad sammanslutning, som uppträder på den politiska arenan. Den sociologiska grundlag, som de politiska – i ordets mest vidsträckta innebörd – partierna är underkastade, kan enklast formuleras ungefär så här: organisationen frambringar de valdas herravälde över väljarna, de delegerades över de delegerande, de befullmäktigades över fullmaktsgivarna.

Uppkomsten av oligarkier inom demokratiernas skiftande former är en organisk tendens, d. v. s. en tendens som varje organisation med nödvändighet är underkastad, även den socialistiska och till och med den anarkistiska. Redan Haller märkte, att naturen i varje socialt förhållande själv skapar herravälde och beroende. Följaktligen utgör varje partiorganisation en mäktig oligarki, som vilar på demokratisk grund. Överallt väljare och valda. Men överallt också den valda ledningens makt över de väljande massorna. Uppbyggnadens oligarkiska struktur förkväver den demokratiska basen. Å ena sidan idealen, å andra sidan verkligheten. Denna grundläggande skillnad är ännu fullständigt dold för massorna. Socialisterna tror t. ex. ofta helt uppriktigt, att en ny elit av politiker skall hålla sina löften bättre än föregångarna. Men denna föreställning om de folkliga intressenas representation, som de flesta demokraterna och i synnerhet de breda arbetarmassorna i de tysktalande länderna fortfarande envist och uppriktigt håller fast vid, är en vanföreställning, som framkallats av en hägring. Alphonse Daudet har i en av de underbaraste sidorna i sin analys av det moderna donquixoteriet, *Tartarin de Tarascon*, skildrat den tappre kommandanten Bravida; denne lyckades aldrig komma bort från Tarascon, men genom de självsuggestiva krafter, som den heta sydliga solen framkallar hos honom, inbillar han sig så småningom, att han varit i Shanghai och där upplevt en mängd

intressanta äventyr. På samma sätt är det med dagens proletär; påverkad av ledare, som är honom kulturellt och språkligt överlägsna, har han av den ständigt verkande kraften i deras ihärdiga talekonst bibringats den fixa idén, att han bara behöver gå till val och överlämna sina sociala och ekonomiska angelägenheter till ett ombud för att han själv skall få "del i styrandet".

Man måste räkna med att ledarna styr i de demokratiska och revolutionära partiorganisationerna och det gör också en handfull insiktsfulla. Frågan gäller inte, hur man skall uppnå idealdemokratin utan snarare vilken grad och vilket mått av demokrati som (a) är möjligt i sig, (b) för tillfället genomförbart och (c) önskvärt; i det sammanhanget intresserar vi oss inte för (c), då det faller inom området för politik och världsåskådning. I de angivna frågeställningarna finner man huvudproblemen för politiken som vetenskap. För den som inte inser det, gäller Sombarts kritik, att han antingen är så oerfaren och omdömeslös, att han inte förstår, att all ordning och kultur måste vara aristokratiskt präglad, eller också är han så världsfrämmande och förblindad, att han inte inser, att den demokratiska floden befinner sig på omisskännlig frammarsch. Socialisternas stora fel, som hänger samman med deras bristfälliga psykologiska bildning, är att de vid sidan av en ibland alltför skarp pessimism vid bedömningen av samtiden uppvisar en alltför rosig optimism i tillförsikten på framtiden. Den på tusenåriga psykologiska erfarenheter grundade samtidspessimismen borde logiskt heller inte tillåta en överdriven framtidsoptimism; allra helst då en realistisk inställning inte kan föranleda något tvivel om att det människomaterial, som – trots all sin hypotetiska omvandlingsförmåga – står till socialpolitikerns och socialfilosofens förfogande, är av en sådan art att det under överskådlig tid bara kan ge utopisten anledning att tro på en grundlig förbättring.

De socialdemokratiska partierna och fackföreningarna är levande former av samhälleligt liv. Som sådana motsätter de sig emellertid till det yttersta varje form av analys av det egna väsendet; en sådan analys upplever de som likvärdig med en vivisektion. De värjer sig med all kraft mot resultat, som går emot deras aprioriska ideologi. Men försvaret av deras position är utomordentligt svagt. De av deras företrädare, vilkas vetenskapliga allvar och personliga uppriktighet gör det omöjligt att rätt och slätt förneka, att det existerar oligarkiska tendenser inom demokratin – vilka former de sedan än må ta – åberopar rörelsens ungdom. Det är denna, som utan vidare tycks få förklara, varför det finns atavistiska rester i de ledda massornas mentalitet. Massorna, säger de, är ännu smittade, eftersom de är präglade av hundraårigt slaveri, och inte vana vid självständighet. Den socialistiska regimen skall emellertid snabbt göra dem fullkomliga och skänka dem alla de kunskaper, som de behöver för att styra sig själva. Det helt ovetenskapliga antagandet att det, sedan socialisterna övertagit makten, skulle räcka med en smula kontroll från massornas sida för att ledarnas och de leddas intressen helt skall sammanfalla, detta antagande kan på sin höjd göras begripligt utifrån en annan ännu mer ovetenskaplig premis, som formulerats av marxisten Guesde; på samma sätt som kristendomen en gång gjorde Gud till människa, skall, förklarar denne, socialismen göra människan till en gud.

Men massans objektiva omognad är som vi har sett inte en övergående företeelse, som låter sig elimineras med den tilltagande demokratiseringen omedelbart efter socialismen. Omognaden är tvärtom en följd av massans väsen i sig; även om massan är organiserad, är den amorf och i sig själv oduglig att lösa de komplicerade uppgifter den står inför, då den har behov av arbetsdelning, specialisering och ledning. "Det mänskliga släktet vill styras; det skall så bli. Jag skäms över mitt släkte", skrev Proudhon 1850 i fängelset. Redan den enskilde genomsnittsmänniskan är av naturen i mycket beroende av ledning och desto mer ju mer det moderna livets funktioner delas upp och åter delas upp. Den grupp, som består av individer, känner behovet av ledning i ojämförligt högre grad. /.../

För idealisten måste visserligen varje ingående analys av de former i vilka demokratin framträder i dag utlösa känslor av besvikelse och modfällighet. Det är kanske bara förunnat en världsåskådning, som inte styrs av sentimental dilettantism och som villkorslöst erkänner det relativa i alla vetenskapliga och politiska ideal, att avge ett rättvist omdöme om demokratin. Den som vill värdera demokratin efter förtjänst, kan bara göra det genom att jämföra den med dess motsats, den rena aristokratin. Man kan inte bortse från de inneboende nackdelarna i demokratin. Trots detta är demokratin som form det mindre onda. Idealet vore en aristokrati av moraliskt goda och tekniskt nyttiga människor. Men var skall man finna den. Ibland, om än sällan, genom urval men nästan aldrig där ärftlighetsprincipen råder. Därför är den rena monarkin den förkroppsligade avarten, teoretiskt sämre och dessutom obotligare än en demagogisk diktatur, i vars sjuka kropp det bor en friskhetens ande och därför också en princip, som kan tänkas bota kroppen. Ju mer medveten mänskligheten därför blir om även en ofullständig demokratis fördelar gentemot ett relativt välfungerande aristokratiskt system, desto mindre kommer insikten om demokratins brister göra att man återvänder till aristokratin, allra helst som demokratins brister – bortsett från det så kallade massväldet – består just av dess oförytterliga aristokratiska avfall. Vi bortser då från formella egenskaper och en del kvaliteter, som bara kan förvärvas genom god utbildning, vari aristokratin alltid är demokratin överlägsen och som demokratin i sin efterapning antingen försummar eller förfalskar, vanställer eller förvandlar till en karikatyr. [De demokratiska strömningarna i historien liknar alltså vågornas oupphörliga svall. Ständigt bryter de sig mot bränningarna. Men lika ständigt förnyas de. Det skådespel de erbjuder innehåller på samma gång inslag av uppmuntran och förtvivlan. Så snart demokratin har nått ett visst utvecklingsstadium, inträder en process av urartning; den antar därmed en aristokratisk anda, i bland till och med aristokratiska former och kommer att likna det system, som den en gång drog i fält mot. Då uppstår ur demokratin själv nya anklagare och anklagar den för att vara oligarki. Men efter en period av ärorika strider och en period av föga ärofull maktutövning, uppgår också de till slut i den gamla härskande klassen. Men mot dem reser sig nu i demokratins namn åter nya frihetskämpar. Och på detta grymma spel mellan de ungas obotliga idealism och de gamlas obotliga maktbegär finns det inget slut. Ständigt nya vågor dånar mot ständigt samma bränning. Det är partihistoriens allra innersta kännetecken.]

Övers. B. K.

Georg Lukács: Recension av Michels

[Ursprungligen publicerad i *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung*, vol. 13 (Leipzig 1928) s. 309-315]

M:s bok har nått en viss ryktbarhet. Och det inte av en tillfällighet. Å ena sidan erbjuder den ett tämligen rikhaltigt material om den moderna arbetarrörelsens historia, om än ganska slarvigt och okritiskt sammanställt. På så sätt har den blivit ett närmast oundgängligt uppslagsverk för borgerliga sociologer, som brukar vara gränslöst okunniga på detta område. Å andra sidan erbjuder den en rätt originell vederläggning av marxismen och dess revolutionära perspektiv: om M:s sociologiska analys är riktig, så behöver man inte ens anstränga sig med att vederlägga den marxiska ekonomin; redan sociologins lagar sörjer för att arbetarpartiernas utveckling anpassar sig till det borgerliga samhället, att en hel del vatten blandas i Marx' revolutionära vin. Och de socialdemokratiska partiernas utveckling tycks också så starkt bekräfta M:s prognos – vi går in på skälen längre fram – att hans bok åtnjuter ett visst anseende även i socialdemokratiska kretsar.

Ändå anser vi denna ”berömda” bok vara värdelös. Dess resultat är något, som till största delen är oavsiktligt: den vill ge en allmän sociologi av partilivet, men den ger på sin höjd en deskriptiv framställning av opportunistens utveckling inom socialdemokratien i den imperialistiska tidsåldern under inflytandet av arbetararistokratins uppkomst och tillväxt. Men också detta är bara en beskrivning. Ty M. ställer sig ingalunda detta problem och kan heller inte göra det – till följd av sitt helt ohistoriska betraktelsesätt. Med exempel hämtade från socialdemokratien vill han bara illustrera den ”allmänna lagen”. Men då hans vetenskapliga metod (utan att han känner till det, naturligtvis) bestäms av samma sociala krafter som de socialdemokratiska partiernas utveckling, så stämmer en hel del i hans ”exempel”. Men denna insikt är en gåva, ingen vetenskaplig förtjänst. Ty M. har ingen aning om att han egentligen är opportunistens historieskrivare och inte partiväsendets sociolog. Han känner visserligen till sitt föremål men har alls inte förstått det, d. v. s. förklarat dess nödvändighet genom att blottlägga de objektiva drivande sociala krafter, som måste leda hit. Han arbetar med omedvetna sociala förutsättningar, som hos honom därför stelnar till ”tidlösa väsen”. Därför blir det, som han – omedvetet och oavsiktligt – uppnår också ofullständigt. Med det som han vill uppnå, misslyckas han dock totalt.

Metodologiskt utgår M. från följande förutsättningar. ”På induktiv väg” når han fram till de ”tendenser, som ställer sig i vägen för demokratins förverkligande ... Dessa tendenser ligger (1) i den mänskliga naturens väsen, (2) i den politiska kampens väsen, (3) i organisationens väsen” (s. VII). Redan inledningsvis har vi upptäckt inte mindre än fyra tidlösa väsen: demokratins väsen, den mänskliga naturens väsen, den politiska kampens väsen och organisationens väsen. Därtill kommer som det femte, oligarkins väsen. M. har nu en enkel uppgift: han behöver bara låta dessa väsen verka på varandra – och han uppnår på ett ”vetenskapligt otadligt sätt” det resultat han önskar. Man skall inte rikta någon särskild förebråelse mot M. för denna frågeställning: det är den vanliga frågeställningen för den helt ohistoriska borgerliga sociologin. (Att det dessutom finns en historievetenskap, som bara samlar ihop fakta, ändrar inget i det förhållandet, allra helst som ju också denna vetenskap brukar hylla historieförloppets individuella ”engångsföreteelser” och förankra dem i den ”mänskliga naturens” överhistoriska oföränderlighet.) Det erbjuder forskaren ett flertal fördelar att utgå från sådana tidlösa väsen. Framför allt skyddas han från att råka i motsättning till den härskande klassens uppfattningar. Dessa väsen är ju inget annat än de förytligade och förtingligade former i vilka det kapitalistiska samhället framträder; former som förevigades till tidlösa väsen genom att de

behandlas okritiskt och som de framträder omedelbart och ytligt utan att man ser till deras sociala och historiska beroende. Sociologer av M:s typ tror sig stå högt över Ricardos kapitalistiska urfiskare och urjägare, men märker inte, att de här arbetar med samma metod.

Detta är visserligen bara delvis riktigt. Ty M:s sociologiska metod innebär också i detta avseende avgjort en metodisk tillbakagång gentemot den klassiska ekonomins metod. Gemensamt för båda är bara att man förevisar sin samtids ekonomiska struktur till att gälla för varje ekonomis och historias struktur. Men de kategorier, som klassikerna på ett ohistoriskt sätt generaliserade, var åtminstone de avgörande formerna för kapitalismens uppbyggnad och rörelse; M., däremot, utplånar just det ekonomiska för att på grundval av en helt urlakad banalitet blåsa upp några masspsykologiska kategorier till sådana väsen. Han arbetar alltså inte ens med den kapitalistiska ekonomins ytfenomen, som vulgärekonomen gjorde (även gentemot dem innebär han också ett tillbakasteg), utan med de ideologiska reflexerna av kapitalismens ytfenomen, som han inte ens förmår uppfatta på ett vulgärekonomiskt sätt. En demokratins och oligarkins sociolog kan förvisso inte strunta i existensen av klasser. Med den elegantaste nonchalans klarar sig emellertid M. från svårigheterna i detta läge. Med en handrörelse skjuter han nämligen Marx' uppfattning åt sidan, enligt vilken ställningen i produktionsprocessen bestämmer klasstillhörigheten, och fastslår utifrån den moderna, objektiva vetenskapens höjd:

”En grundfalsk uppfattning som i stället för inkomstnivån, detta den enda eller åtminstone den säkraste måttstocken för att fastställa den enskilde individens klasstillhörighet, uppsätter ett rent yttre förhållande. På ett sätt, som realpolitiskt kanske är effektivare, men vetenskapligt tvivelaktigt gestaltas begreppet proletariat så tånjbart, att tjänstemännen i privat och statlig tjänst kan göra anspråk på att tillhöra arbetarpartiet; som egendomslösa och beroende av produktionsmedlen skulle enligt denna teori självaste Krupps generaldirektörer eller de preussiska ministerpresidenterna, förutsatt att de är 'klassmedvetna', tvingas bli hänförda anhängare av socialismen.” (s. 24 f)

Djupet och nivån i denna uppfattning motsvaras helt och hållet av M:s teori om revolution och kontrarevolution.

”Ordet revolution ges vanligen en bestämd historisk innebörd, som stamfader gäller nämligen den stora franska revolutionen. Därför avses med begreppet revolutionär ofta bara de lägre folkskiktens frihetsstrider mot de högre, strider som dessutom måste försiggå i häftigare form. Men logiskt ligger i begreppet bara det fundamentala, det omstörtande; detta behöver varken inskränkas till en bestämd klass' handlingar eller behöver inte ens begränsas av en bestämd yttre form för våldet. Revolutionär är följaktligen varje klass, som i grunden strävar efter att förändra de bestående förhållandena, sedan är det helt ovidkommande, om det sker ovanifrån eller underifrån, med vapen eller på laglig väg eller inom ekonomin. Utifrån en sådan synvinkel flyter begreppen revolutionär och reaktionär (i motsats till konservativ), revolution och kontrarevolution, samman i ett.” (s. 4 f.)

Då de nu anförda citaten bara är exempel och då M. antingen stillatigande eller på liknande vetenskapligt sätt utplånar alla ekonomiska och sociala särdrag i den historiska epok, som han behandlar, får han fritt utlopp för sin ”tidlösa” metod. Den får sedan till följd att begreppen, som han arbetar med, har blivit så abstrakta och tomma, att de lugnt kan användas på motsatta åskådningar, utan att den med materialet obekante läsaren skulle märka, hur mycket de får olika innebörder på de olika ställena (till följd av att M. försummat deras historiska innehåll). Så kan Bakunins och Netjaevs sammansvärjningsorganisation i lugn och ro inordnas under samma begrepp ”organisation”; för partisociologen M:s undersökningar spelar det således ingen roll, om han undersöker organisationens funktion, växelförhållandet mellan ledarskikt och massa under legala, halvlegala eller illegala omständigheter. Denna abstraktionsnivå kallas på god tyska huller om buller (Kraut und Ruben).

Med bara ett par exempel skall jag klargöra konsekvenserna av denna metod. Man behöver alls inte vara socialist för att inse att det ligger *sakliga motiv* till grund för splittringarna och omgrupperingarna inom arbetarrörelsen (jfr Gustav Mayer. Oncken). En icke-materialistisk forskare kommer förvisso att hålla sig till "världsåskådningsfrågorna" eller i bästa fall till de taktiska formuleringar, i vilka dessa sakliga motiv kommer *till uttryck* och han kommer inte att kunna tränga fram till de *klassmässiga grunder*, som har förorsakat dem. Han kommer alltså oförmedlat (och därför vetenskapligt oriktigt) att sammankoppla världsåskådningsfrågorna med ledarnas personliga motiv. M. arbetar ojämförligt enklare. Han nämner visserligen helt i förbigående, att splittringarna "ofta också framkallats genom objektiva nödvändigheter" (s. 195), men för honom handlar det i huvudsak om de olika ledargruppernas kamp om de ledande posterna; därvid bestäms naturligtvis dessa grupperingar av "miljöns" och "psykologins" motiv, dock inte av de samhällsskikt, vilkas språkrör ledarna är. Till grund för dessa ligger ofta exempelvis den "krono-fysisk-psykiska ålderskontrasten – ungdom mot ålder" (s. 237); eller också är det kampen mellan "partibossarna" och dem som först senare blivit socialister, "plötsligt uppdykande berömda män, litterater, konstnärer tidigare borgerliga politiker"; eller också är det "motsättningen mellan det byråkratiska och det demagogiska massledarskapet" (s. 237, 18); "ofta råder det också en kamp mellan dem som har anställning och dem som söker anställning ... mellan ledaren och sådana, som hoppas bli det. De senare förklarar de förra krig skenbart av några principiella motiv, men i verkligheten mest för att de genom 'objektivitet' enklast kan spränga den gamla kretsen av insuttna ledare" (s. 240 f.). Med allt detta har massorna inget att göra. "Massorna, säger M., står aldrig i vägen för försoningen mellan stridande ledare, eftersom redan skiljaktigheterna mellan ledarna, om de är av saklig natur, för det mesta ligger utanför området för massornas snäva intressekrets och förståelse. Massorna gläds alltid över den personliga försoningen mellan tidigare fiendliga ledare, delvis emedan den omger saken de kämpar för med en gloria av vackra känslor, men också instinktivt, emedan den befriar massorna från det svåra dilemma att välja och alltså förenklar deras behov av ledning" (s. 196). M. är visserligen så vetenskaplig, att han sällan brukar skriva en sida utan två till tre fotnoter (som visserligen mest innehåller bara personligt struntprat, uppvirvlat damm från striderna). Men när man läser dessa "djupa" undersökningar, får man intrycket, att t. ex. denna del av partisociologin har forum-scenen ur Shakespeares Julius Caesar som den enda sakliga grundvalen.

Men psykologin! Masspsykologin! kommer man kanske här att invända och hänvisa till Le Bon, Pareto, Mosca etc – även av M. anförda som auktoriteter. En till utrymmet begränsad recension är visserligen inte den lämpliga platsen att ta upp frågan om masspsykologin, d. v. s. frågan om dess verkliga vetenskapliga värde, som den framträder i sin moderna borgerliga form. Men så mycket kan och måste sägas här, att den här behandlade masspsykologin (och den på den uppbyggda sociologin) har till grundval den moderna demokratins speciella sociala och historiska villkor. Sociologer som M. och de av honom anförda auktoriteterna anser det givetvis inte mödan värt och under deras värdighet att analysera denna demokrati, ty att de i en tid av fascistiska angrepp förklarar demokratin för en "värdelöshet" (Unwert), kan inte med bästa vilja betraktas som en vetenskaplig analys. Vetenskapligt måste denna fråga ställas så: vilken är den moderna demokratins ekonomiska grundval och vilken är dess sociala funktion för den härskande klassen? Till detta ansluter sig frågan: hur skyddar sig de undertryckta klasserna däremot – om de överhuvud taget är i stånd att skydda sig däremot. Vi kan efter Marx', Engels' och Lenins lika klara som djupa analyser av dessa frågor fatta oss kort. Demokratien är bourgeoisins styrelseform, då den ekonomiska utvecklingen nått en nivå, där den politiska friheten för de breda utsugna massorna blivit en ekonomisk och social nödvändighet

och där alltså den härskande klassens klassintressen måste förverkligas med särskilda metoder. I överensstämmelse med det läget uppstår bl. a. en mycket komplicerad apparat, (skola, vetenskap, konst, press etc.), vars syfte är att desorganisera och pulvrисera dessa massor, för att så förhindra att de utnyttjar sin ”frihet” klassmässigt. Den kapitalistiska vetenskapen framträder på ett sätt som gynnar denna process, skapar i föreställningen och inbillningen en sådan atomisering. Bourgeoisins ideologiska propagandaapparat kan alltså här anknyta till verkliga företeelser – visserligen blott till företeelserna såsom de framträder, på ytan – och kan därvid bli ett allvarligt hinder för massorna att genomskåda detta förhållande (den engelska och speciellt dagens amerikanska arbetarrörelsens beroende av de borgerliga partierna). För arbetarrörelsens utvecklingshistoria (om man så vill, för dess ”sociologi”) uppstår här mycket viktiga ideologiska och organisatoriska problem: försöken att övervinna denna desorganisering, denna pulvrисering och att ge arbetarklassen det sammanhang, den organisation, som denna objektivet ekonomiskt innehar, men som den ändå aldrig kan förverkliga automatiskt ”av sig själv” och för vars förverkligande det å ena sidan krävs teoretisk klarhet och å andra sidan att man drar de praktiska organisatoriska konsekvenserna av denna teoretiska klarhet. Men arbetarrörelsen utvecklar sig inte i ett abstrakt rum av ”eviga väsen” utan i det kapitalistiska samhället; den har vidare inte bara att föra en ekonomisk och politisk kamp mot bourgeoisin utan har samtidigt att inom sig oavbrutet övervinna de desorganisatoriska verkningarna av den borgerliga ideologin. Därför kan det här inte röra sig om en rätlinjigt uppåtstigande utveckling, snarare om en törnbeströdd väg, som är full av bakslag och återfall. Denna inverkan av bourgeoisin på arbetarrörelsen förstärks genom uppkomsten av arbetararistokratin i imperialismens tidsålder; detta organisatoriska inflytande omfattar just de skikt av klassen, som till följd av sitt ekonomiska läge, sin intelligens o. s. v. har ryckt åt sig ledningen i de flesta organisationerna. För en verklig vetenskapsman, som på allvar vill studera de verkligt drivande krafterna i utvecklingen, ger sig här de intressantaste problemen. Han kan studera partiernas utveckling utifrån den verkliga miljön för deras uppkomst och utveckling (Engels, Lenin). Men den som ställer sig problemet ”organisationen i allmänhet” i en ”demokrati i allmänhet”, kommer inte alls att förstå den verkliga frågan, än mindre lösa den. Det är mycket betecknande för M. att han – som vi har visat – tillmäter teorin, de sakliga motsättningarna så gott som ingen betydelse; att han inte förlorar ett ord på splittringen mellan mensjeviker och bolsjeviker (1903) kanske just därför, att det här föreligger ett klassiskt fall på framställningen av de verkliga elementen i en ”partisociologi”.

Det är dock mycket möjligt, att vi i vår sista anmärkning har överskattat M. Det är mycket möjligt, att han här i naiv aningslöshet ignorerar viktiga omständigheter och att han just därför förlitar sig helt på ”masspsykologin”. Denna är nämligen, kort sagt, inget annat än bourgeoisins vetenskapliga önskedröm, drömmen att dess dagligen återskapade desorganisation av de arbetande massorna skall låta sig upprätthållas för evigt. Samtidigt är den ett försök att få den undertryckta klassen att tro att detta tillstånd är ”vetenskapligt” förevigat. Så åstadkommes en ”vetenskap” om ”masspsykologins lagar” på följande grundval: massa är massa likgiltigt om under urkommunism eller högkapitalism, likgiltigt om den består av senromerska lumpenproletärer eller moderna organiserade fabriksarbetare. (Freuds ”masspsykologi” är ett särskilt avskräckande exempel på denna helt ohistoriska dilettantism). Men om denna masspsykologi blir till grundval för sociologin, som är fallet hos M., så spärras också på förhand vägen att förstå de verkliga problemen. Som redan antytts skildrar M. den oerhört intressanta processen, då de ursprungligen mer eller mindre medvetna och klasskampsinriktade arbetarpartierna urartade under den imperialistiska utvecklingens gång. Han märker emellertid inte ens vad han skildrar. Han tror sig skildra ett exempel, ett särskilt typiskt fall av sin allmänna lag, varför

han helt måste gå miste om alla säregenheter hos sitt föremål. Därför är bokens rikhaltigt hop-samlade om än helt osorterade och oordnade material bara användbart för de läsare, som är tillräckligt metodologiskt skolade för att överallt klart genomsåda den fullständiga ovetenskapligheten i M:s bearbetning.

Övers. B. K.